

FAKULTET DRAMSKIH UMETNOSTI

Naučnom veću Fakulteta dramskih umetnosti

Izveštaj komisije za procenu i odbranu doktorske disertacije kandidatkinje Mr Katarine Petrović pod nazivom *Perspektiva sazrevanja fragilnog identiteta; Almodovar : Granični fenomeni*

Naučno veće Fakulteta dramskih umetnosti formiralo je komisiju za procenu i odbranu doktorske disertacije kandidatkinje *mr* Katarine Petrović u sastavu: dr Tijana Mandić, redovni profesor Fakulteta dramskih umetnosti (mentor), dr Miroslava Jašović-Gašić, redovni profesor Medicinskog fakulteta, u penziji, dr Divna Vuksanović, redovni profesor Fakulteta dramskih umetnosti, dr Bojana Škorc, redovni profesor Fakulteta likovnih umetnosti i dr Aleksandar Janković, vanredni profesor Fakulteta dramskih umetnosti.

Komisija je pročitala rad i podnosi izveštaj o proceni.

Biografski podaci kandidata

Katarina Petrović, rođena je 1964.godine u mestu Veliki Crljeni. Diplomira je na Medicinskom fakultetu u Beogradu 1989. godine. Specijalističke studije na Medicinskom fakultetu u Beogradu psihijatrije završila 1998. godine sa odličnom ocenom.

Akademski naziv magistra medicinskih nauka iz oblasti psihoterapije, stekla 2007. godine odbranom magistarske teze pod nazivom: »Analiza emocionalnog reagovanja učenika u toku adaptacije na internatske uslove« na Medicinskom fakultetu u Beogradu.

Tokom 2002, 2003 i 2004. godine učestvovala u kontinuiranom programu edukacije iz kognitivno-bihvijoralne psihoterapije u Beogradu.

Tokom 2001.godine aktivno učestvovala u psihološkim radionicama programa Srpske Asocijacije za Transakcionu analizu u Beogradu.

Tokom 1995/96. na Ryerson Polytechnic University u Torontu na odseku za psihologiju, završila psihološke programe:

Teorija ličnosti i Bihevioralna modifikacija.

U psihoanalitičkoj literaturi, u knjizi koju je uredio dr.Vojislav Ćurčića "Traganje za smislom,"(2004), prezentovala naučni rad: *Adolescentno osvajanje autonomije*.

U zbornicima radova sudskomedicinskog veštačenja objavila naučne radove :

Akutni stresni poremećaj i sudskomedicinsko veštačenje nematerijalne štete (2004).

Mogućnost greške u proceni radne sposobnosti radnika u saobraćaju-psihijatrijski aspekt (2014).

Kao lekar, specijalista psihijatrije zaposlena u Zavodu za zdravstvenu zaštitu radnika "Železnice Srbije" u Beogradu u kontinuitetu od 1998.godine.

Kao stručni konsultant-specijalista psihijatrije, radi u opštoj bolnici „Bel Medic“ u Beogradu od 2005.godine

Član je psihoterapijske sekcije Srpskog lekarskog društva u Beogradu od 2000. godine.

Struktura rada. Doktorska disertacija kandidatkinje Katarine Petrović, organizovana je u pet poglavlja: 1. Uvod, 2. Teorijski okvir, 3. Fragilni identitet, granični fenomeni i optimizam paradoksalne stvarnosti, 4. Dvostruka stvarnost psihopatologije u Almodovarovom filmu i 5. Zaključak i naučni doprinos rada.

U **prvom poglavlju** kandidatkinja predstavlja *Predmet istraživanja i Metodološko-hipotetički okvir istraživanja*.

Predmet istraživanja je problemski definisan i sa aspekta psihološko-psihijatrijske analize u oblasti filmske umetnosti odnosi se pre svega na fenomen „paradoksalnog optimizma“ specifično uobličenog u interpretaciji Pedra Almodovara. Likovi Pedra Almodovara sa eksplicitnom patologijom koju klinička psihologija i psihijatrija u profesionalnom žargonu definišu kao *granični poremećaj – borderline*, manifestuju traume uklapanja u nekoherentnu strukturu savremenog sveta i anagažuju ekstremna, nepredvidiva, klinički upadljiva ponašanja. Intenzivne emocije koje ih pokreću su frenetična potreba i žudnja za ostvarenjem bliskosti i očajnički pokušaj ličnosti da ostvare autentičnu komunikaciju sa značajnim drugim.

Prema psihoanalitičkom konceptu, osnovne karakteristike ove patologije predstavljaju specifičan Ego defekt, nespecifične manifestacije slabosti Ega, parcijalni objektni odnosi, primitivni mehanizmi odbrane, difuzija identiteta. U poslednje tri decenije došlo je do

procvata psihoanalitičkih teorija o ranom razvoju selfa u odnosu s *drugim*. Ta promena orijentacije imala je brojne posledice: u psihičkom razvoju, ona je dijadi majka-dete dala značaj jednak značaju edipalnog trougla, podstičući time novu koncepciju individualnog razvoja. Može se reći da je taj pomak od edipalnog ka preedipalnom, odnosno, od oca ka majci – izmenio celokupni okvir psihoanalitičkog mišljenja.

Ovakav koncept *mr* Katarina Petrović povezuje sa egzistencijalno fenomenološkim stavovima u psihijatriji koji zastupaju ideju da je čovek od momenta rođenja podvrgnut dejstvu društvenih sila koje određuju pojam „normalnosti“. U okviru ovog koncepta, kandidatkinja nastoji da patologiju koju paradigmatično nalazimo u Almodovarovim filmovima prepozna i razume kao neuspeh (ili odbijanje pojedinca) da se prilagodi takvom zadatom konceptu normalnosti.

Metodološko-hipotetički okvir istraživanja. Postavljeni ciljevi u ovom istraživanju se odnose na prepoznavanje, opisivanje i analizu fenomena „graničnog“ u organizaciji ličnosti Almodovarovih likova sa stanovišta kliničke psihijatrije, kao i da se razvije senzitivnost percepcije za fenomen „graničnog“ u sklopu psihodinamskog i egzistencijalno-fenomenološkog koncepta specifično uobličenog u Almodovarovoj interpretaciji. Polazeći od činjenice, da stvarnost nikada nije samo jedna, i da upravo filmom vidimo, kako se jedna te ista stvar može različito videti, cilj ovog istraživanja je da se analizira mogućnost implikacija onog, što bi se u autorovom stavu moglo nazvati „paradoksalnim optimizmom“, na aktuelne stavove u psihologiji i psihijatriji.

Područje hipoteza ovog istraživanja se pre svega odnosi na kliničko prepoznavanje poremećaja ličnosti sa graničnim nivoom funkcionisanja u analiziranim likovima u filmovima Pedra Almodovara. Kandidatkinja takođe postavlja hipotezu da manifestna, neočekivana i bizarna ponašanja njegovih likova predstavljaju kompenzatorna ponašanja u odnosu na unutrašnji doživljaj emocionalne uskraćenosti (ovu pojavu, kandidatkinja sagledava i sa psihodinamskog aspekta i u egzistencijalno-fenomenološkom smislu). Kao što smo videli iz prikaza predmeta doktorske disertacije, može se reći da se navedene hipoteze svode na jednu smelu pretpostavku : konstrukt autentičnog doživljaja prihvaćenosti ne samo da je neophodan za bolju integraciju identiteta, nego je i suštinski za uspostavljanje autentične bliskosti.

Metodološki okvir podrazumeva teorijsko istraživanje. Pre svega je minucioznom selekcijom realizovan izbor filmova koje omogućavaju sagledavanje dinamike razvoja likova sa fragilnim identitetom. U teorijskom artikulisanju doktorske teze, kandidatkinja Petrović se opredelila za analizu razvojne dinamike likova sa fenomenom granične organizacije ličnosti u kontekstu aktuelne kliničke psihijatrije i međunarodne klasifikacije (MKB-10 i DSM-IV-TR), koja predstavlja pozadinsku podršku radu. Zbog kompleksnosti samog predmeta istraživanja koji nameće suštinsko pitanje „da li je istinski susret među ljudskim bićima još uvek moguć,“kandidatkinja se usmerava na dublju analizu pojedinca i odnosa pojedinca i njegovog mikro i makro miljea (korišćenjem teoretskih modela savremene razvojne psihodinamske škole-teorije objektnih odnosa i self psihologije i teoretskim konstruktima egzistencijalno fenomenološke škole). Metodološki aspekt uključuje i analizu meta poruka kojim Pedro Almodovar u okviru svog filmskog jezika definiše mogućnost ostvarenja autentične ljudske bliskosti.

U **drugom poglavlju** kandidatkinja detaljno razmatra teorijski okvir psihoanalitičke i egzistencijalno-fenomenološke škole kao relevantnu polaznu osnovu za razumevanje komplikovane intrapsihičke i interpersonalne dinamike likova u Almodovarovom filmu. Psihoanalitički koncept u ovom radu uključuje teoriju objektnih odnosa i psihologiju selfa. Vrlo je značajno napomenuti da je savremena psihoanaliza pomerila svoj fokus i otišla dalje od toga da potrebu za objektom vidi samo kroz potrebu za nagonim libidinoznim zadovoljenjem, odnosno libido nije toliko u potrazi za zadovoljstvom, koliko je u potrebi za vezivanjem, a prepreke na putu ka tom cilju nisu vezane samo za edipalnu dramu, već potiču iz ranijih preedipalnih iskustava. U teoriji objektnih odnosa suština građenja identiteta je sadržana u uzajmnom odnosu selfa i objekta (dijada), i sve „nepravilnosti“ mentalnog sklopa ličnosti proizilaze iz disharmoničnog odnosa koje je dete, u ranom razvojnom periodu imalo sa majkom. Razvojna teorija objektnih odnosa predstavljena teorijskim konstruktom Margaret Maler, obezbeđuje okvir za razumevanje jednog aspekta normalnog razvoja identiteta ličnosti, kao i patoloških posledica izazvanih prekidom takvog razvoja. Naime, teorijski koncept Malerove o *separaciji-individuacije*

ima znatnu primenljivost. za razumevanje primitivno organizovanih pacijenta kao što su pacijenti koji imaju graničnu strukturu ličnosti. Oto Kernberg je, takođe, povezivao etiologiju i patogenezu graničnog poremećaja sa specifičnim razvojnim zastojem tokom podfaze približavanja koju je razradila Malerova. Proseć psihičkog razvoja, prema Kernbergu počinje od „primarno nediferenciranog stanja“, koje traje prvih mesec dana života, doživljaj sebe (Self) nije odvojen od doživljaja spoljnog objekta (postoji fuzija self-objekt). Obogaćivanje psihičkih sadržaja ide sukcesivno, kroz proces introjeksijske i identifikacije, a završava se uspostavljanjem ego-identiteta, odnosno psihičke zrelosti. Ovaj porgresivni i postepeni put psihičkog sazrevanja Kernberg naziva procesom internalizacije. Kandidatkinja uokviruje u svoj rad i teoriju psihologije selfa, čiji utemeljivač Hajnc Kohut smatra da je ličnost majke u ranom razvojnom periodu deteta, glavni uzrok ispoljavanja graničnog sindroma u kasnijim godinama.

U okviru egzistencijalno-fenomenološkog pristupa koji podrazumeva dinamičku međuzavisnost i uzajamni uticaj individue i njene okoline, uvažavanje Mi-bića ili Sa-bića čoveka u razumevanju pojedinca, *mr* Petrović referira na delo značajnih mislilaca i utemeljivača ovog pravca u psihologiji i psihijatriji, Ludvig Binsvanger i Medarda Bosa. Nesumnjivo veliki doprinos ovom učenju je i teorija Ronalda Lenga koji smatra da je jedino egzistencijalistička misao pokušala da izvorni doživljaj sebe u odnosu prema drugim bićima u sopstvenom svetu, odredi pomoću pojma koji adekvatno odražava ovaj totalitet. Tako se, u egzistencijalnom smislu, „čovekova egzistencija sagledava kao njegovo biće-u-svetu“.

Mr Petrović u okviru ovog poglavlja opisuje poremećaje ličnosti izdvojene u zasebnu kategoriju poremećaja u okviru aktuelnih klasifikacionih sistema (MKB-10 i DSM-IV-TR). Posebno pažnju obraća na koncept graničnosti koji se odnosi na granični poremećaj ličnosti kao nozološki entitet i na granični poremećaji ličnosti kao paradigmu svih poremećaja ličnosti.

Treće poglavlje se odnosi na psihoanalitički deo rada, gde su likovi Almodovarovih filmova, Sve o mojoj majci-Manuela, Visoke potpetice-Rebeka, Veži me-Riki, Vрати se-

Rejmunda i Pričaj s njom-Beninjo, analizirani u okviru teorije objektnih odnosa i psihologije selfa. Mr Petrović posmatra Almodovarove likove kao traumatizovane, bilo zbog toga što se ne uklapaju u konvencionalne tokove društva, bilo zato što su traumatizovani u prošlosti, pa u susretu sa standardima društva idu „korak u stranu“. Svim likovima nedostaje ljubav koja, posmatrana iz perspektive likova obojenih doživljajima praznine i uskraćenosti, nedostatka i napuštenosti, predstavlja jedini cilj ka kojem teže, njihovu suštinsku potrebu. Na putu ka ostvarivanju njihovog cilja, dolazi do pomeranja granica njihovih fragilnih struktura u razvojno-dinamskom smislu, pronalaženjem odgovarajućeg objekta u spoljašnjem svetu koji ubrzo postaje potvrda njih samih. Almodovarovi likovi, ekscentrici, čudaci, narcisi, histrionici, emocionalno nezreli, vođeni logikom želja munjevito ulaze u transferne odnose, gradeći simbiotske veze, a zbog osnovnog mehanizma odbrane – rascepa – koji dominira njihovim psihološkim funkcionisanjem – život se odvija po zakonu *sve ili ništa*, što daje posebno obeležje komplikovanoj interpersonalnoj dinamici.

Almodovarovi likovi kao „problematična deca“ izgleda kao da ponovo rastu i evoluiraju od maladaptivnih obrazaca funkcionisanja ka psihološki zrelijem ponašanju, a onda nalaze utočišta u isceljujućim i funkcionalnim odnosima.

U **četvrtom poglavlju** koje nosi naslov *Dvostruka stvarnost psihopatologije u Almodovarovom filmu* kandidatkinja slojevito analizira postupak kojim autor, unutar granične psihopatologije koju ispoljavaju njegovi likovi sagledava mogućnost ostvarenja autentične bliskosti sa drugim.

Najpre, nas *mr* Katarina Petrović uvodi u stvarnost onakvu kako je opisuje Viktor Frankl kada govori o ”egzistencijalnom vakuumu” koji se odnosi na savremenog čoveka otuđenog od sveta i od svoje individualne suštine, zbog čega se masovno oseća izolovanim. U takvom vakuumu, Frankl konstatuje da treba kao profesionalci, psiholozi i psihijatri da razlikujemo u čoveku ”ono što je ljudsko od onog što je patološko.”

Pri psihijatrijskom tumačenju i razumevanju nekih značajnih filmskih ostvarenja čiji sadržaji koincidiraju sa onim što se u klasičnoj psihijatriji naziva patologijom,

kandidatkinja pribegava fenomenološkom psihijatrijskom pristupu, koji se oslanja na širi – filozofsko-fenomenološki koncept, što *mr* Katarina Petrović potkrepljuje činjenicom da se psihijatrija postmoderne, kao fenomenološki pravac, eksplicitno oslanja na hermeneutiku. Polazeći od Hans Georg Gadamera koji pojam razumevanja stavlja u centar svog filozofskog diskursa filozofije hermeneutike i ističe da hermeneutički školovana svest mora unapred biti prijemčiva za drugost razumevanja, pri čemu uključuje usvajanje sopstvenih prethodnih mišljenja i predrasuda. Gadamer sledi Martina Hajdegera koji je postavljanje istine u delo odredio kao suštinu umetnosti i koji je fenomen lepote doveo u vezu s fenomenom istine, pri čemu lepota kao istina ima događajni karakter. Tako je istraživanje suštine umetničkog dela vodilo istraživanju hermeneutičkog fenomena. U ovom kontekstu Almodovarov film je prostor u kome je Hajdegerova *istina* prisutna u onome što se samo duhom može videti.

Fenomenološki pristup u psihijatriji predstavlja u izvesnom smislu antitezu klasičnoj, akademskoj psihijatriji. Klasična psihijatrija može da posmatra ključne likove Almodovarovih filmova (Benjina, Rikija, Rebeku, Marinu, Manuelu, Estebana) u vrlo jasnim dijagnostičkim okvirima, najčešće kao poremećaje ličnosti granične strukture, i da, onda, u tom kontekstu, elaborira njihove interpesonalne odnose, njihove sudbine, i kao krajnju konsekvencu – ideju i smisao filma. Međutim, fenomenološki pristup psihijatriji, koji predstavlja okosnicu teorijskog koncepta kritičke psihijatrije, daje „pogled na svet” sasvim drugačiji od onog koga se aksiomatično drži zvanična psihijatrija. Kandidatkinja asocira na analogiju sa pogledom na svet koji nudi Pedro Almodovar i u kome sudbina autentične ljudske patnje izmiče racionalnoj kontroli dijagnoze i na isti način racionalno nametnutim kategorijama patologije. Almodovar je u svojim filmovima uspeo da nam na jedinstven način približi nerazdvojivost doživljaja i ponašanja kod svojih junaka, pri čemu je utkao i razumevanje za njihove komplikovane odnose.

Kandidatkinja upućuje na novi smer kritičke fenomenološke psihijatrije, postpsihijatriju koja se na psihijatrijskoj sceni razvija nepune dve decenije i takođe se opire stavu

klasične psihijatrije - da će neuronauke moći da kompenzuju moralno, socijalno, kulturološko razumevanje psihijatrijskih poremećaja. Postpsihijatrija koja se opire bioneurologizaciji psihijatrijskog pristupa, postavlja pitanje: da li će flagrantni redukcionizam koji koriste zvanične klasifikacije mentalnih bolesti kao neprikosnovene arbitre i definitivne vodiče, omogućiti da korišćenjem dijagnoze razumemo tugu, strah, zavisnost, neprijateljstvo? Postpsihijatrija se opire bioneurologizaciji psihijatrijskog pristupa kojom se naša dela svode na biohemijska objašnjenja i neurotransmitere.

Mr Katarina Petrović u svom radu uokviruje i koncept fenomenologije u umetnosti, pri čemu upućuje na razmišljanja Edmunda Huserla i Nikolaja Hartmana. Huserl ukazuje da sam fenomenološki pristup – deskripcija načina kako nam je predmet (kao fenomen) dat i analiza samih akata – pruža plodno tlo za primenu u različitim područjima, a jedno od njih, u značajnom smislu, jeste i područje umetnosti. Hartman ističe ”da je u analizi umetničkog dela, odnosno estetičkog predmeta (kao korelata dela u svesti), moguće analizirati strukturu akta (receptivnog i stvaralačkog) i strukturu samog predmeta, način njegovog bivstvovanja i vrednosni karakter.”

Kandidatkinja ističe značaj antropologije i antropološke psihijatrije pri posmatranju psihijatrijskih poremećaja kao komplementarnih kritičkoj psihijatriji, od antipsihijatrije do postpsihijatrije. Pravi antropološki pristup psihijatrijskim fenomenima u različitim kulturama, razvija se poslednjih decenija sa pojavom nove, kroskulturalne psihijatrije u kojoj dominira centralna antropološka tradicija - da je svaka kultura jedinstvena i da su psihički poremećaji isto toliko socijalna konstrukcija, koliko i jezik, i da su, prema tome, nepodložni upoređivanju kao i jezik. Paradoksi sa kojima se danas neminovno srećemo u razumevanju psihijatrijskih poremećaja u različitim kulturama proističu upravo iz konfrontacije antropološkog pristupa i pristupa klasične, transkulturalne psihijatrije. U okviru ovog konteksta, kandidatkinja vidi Almodovarove

likove kao suprotstavljene društvu koje zahteva nespontanost, blokadu emocija, doživljaja, ekspresije.

Peto poglavlje čini zaključak *mr* Katarina Petrović kao sinteza, analiza i komparacija prethodnih poglavlja u kojima daje vrednosne sudove.

Kandidatkinja zaključuje da se u izabranom uzorku Almodovarovih filmova (*Sve o mojoj majci*, *Visoke potpetice*, *Veži me*, *Vrati se i Pričaj s njom*) glavni likovi paradigmatično uklapaju u dijagnostičku kategoriju poremećaja ličnosti sa graničnom strukturom.

U sagledavanju Almodovarovih filmova u smislu ilustracije patologije kako je opisuje klasična psihijatrija, što za kritičku psihijatriju, fenomenološki pristup u psihijatriji i fenomenologiju umetnosti Huserla i Hartmana, prema predstavlja *contradictio in adjecto*, kandidatkinja nailazi na prividni paradoks. Ovaj paradoks izranja iz dve ravni koje su prisutne u svim Almodovarovim filmovima.: u prvoj ravni gledalac se susreće sa slikama koje se uklapaju u bizarni svet transvestita, prostitutki, kriminalaca, ubica, dat u fonu prepoznatljivog, od društva definisanog mentalnog poremećaja; u drugoj ravni, međutim, ovi pojedinci su autentična bića u pokušaju uspostavljanja celine kroz drugog, u usklađivanju doživljaja i ponašanja, koji im omogućava autentičnost i celokupnost ljudskosti. U toj drugoj ravni, Almodovarovi likovi se pokazuju u neprestanom naporu da se vrte sebi, celokupnosti svog bića, a takvo nastojanje se u kontekstu aktuelne kulture i aktuelnog vremena definiše kao bolesno, što se u nekom drugom vremenu ili drugom prostoru ne bi tako definisalo. Zato su Almodovarovi likovi autentična bića koja su do sopstvene autentičnosti došla kroz “pakao drugih”.

Kandidatkinja zaključuje da “paradoksalni optimizam” Almodovara možda i nije bila srž onoga što je on želeo da kaže, ali je u svakom slučaju odgovor na pitanje koje je postavio Viktor Frankl na temu patologije i ljudskosti.

Naučni doprinos doktorske teze *Perspektiva sazrevanja fragilnog identiteta; Almodovar : Granični fenomeni*, sadržan je u učvršćivanju aktuelnih stavova u kulturi koji se odnose na konvergiranje nauke i umetnosti. U tom smislu , ovaj rad neposredno prikazuje susretanje i stapanje jednog psihijatrijskog koncepta i jedne umetničke vizije sveta, na jedan sasvim originalan i poseban način. Kandidatkinja je na osnovu kliničkog iskustva iz sopstvene prakse i proučavanjem obimne psihološke, psihijatrijske, filozofske filmske literature, podržala savremena gledišta koja imaju tendenciju da proniknu i učine vidljivijim one procese umetničke inspiracije koji će se moći primeniti i na naučnike. U psihološkoj i psihijatrijskoj praksi preovlađujuće je pesimistično mišljenje vezano za terapiju teških poremećaja ličnosti. Terapija takvih ličnosti je vrlo zahtevna i dugotrajna, ponekad traje ceo život, mišljenja sam da će nam Almodovarov ”paradoksalni optimizam”, koji je u ovom radu kandidatkinja donela kao autorov umetnički credo biti inspiracija za dalja istraživanja u oblastima koje sve više konvergiraju u svojoj srži , kao nauka i umetnost.

Imajući u vidu sve izrečeno , komisija smatra da je mr Katarina Petrović teorijski uspešno postavila svoju disertaciju u interdisciplinarno polje društvenih i humanističkih nauka, odredila precizno svoj predmet istraživanja i postavila naučno relevantne ciljeve. Istovremeno izabrala je odgovarajući metodološki okvir zasnovan na širokoj teorijskoj literaturi te je usmerila svoje istraživanje ka vrlo delikatnoj psihološko-psihijatrijskoj analizi u oblasti filmske umetnosti.

Predlažemo Veću Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu da ovaj referat o doktorskoj tezi mr Katarine Petrović: *Perspektiva sazrevanja fragilnog identiteta; Almodovar : Granični fenomeni*, usvoji i omogući dalje sprovođenje Zakonom predviđene procedure za odbranu doktorske disertacije.

Komisija :

dr Tijana Mandić, redovni profesor Fakulteta dramskih umetnosti (mentor)

dr Miroslava Jašović-Gašić, redovni profesor Medicinskog fakulteta, u penziji

dr Divna Vuksanović, redovni profesor Fakulteta dramskih umetnosti

dr Bojana Škorc, redovni profesor Fakulteta likovnih umetnosti

dr Aleksandar Janković, vanredni profesor Fakulteta dramskih umetnosti.

6.maj, 2016.